

ВЛАСНІСТЬ, ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Досліджено теоретичні аспекти впливу форми власності на економічний розвиток суспільства і обґрунтовано, чому не можна ігнорувати соціальні аспекти активності населення.

Ключові слова: виробничі відносини, власність, економічний розвиток суспільства, свобода, соціально-економічна активність, спосіб виробництва.

I.V. CHEPEL

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

PROPERTY AS A FACTOR OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE SOCIETY

The theoretical aspects of the influence of the form of ownership on the economic development of society are investigated and it is justified why it is impossible to ignore the social aspects of the population's activity.

Keywords: production relations, property, freedom, economic development of society, .social and economic activity, mode of production.

Вступ. Для впевненості в майбутньому Україні необхідно йти від моделі «жити сьогоднішнім днем», необхідно змінювати мотиваційні установки економічної активності суб'єктів з максимізації прибутку в короткостроковому періоді на максимізацію прибутку в довгостроковій перспективі (наприклад, розвиток соціального капіталу, захист навколишнього середовища та ін.). Зацікавленість в соціальних проектах, в розширенні виробництва, розвитку персоналу тягне за собою максимізацію прибутку власника [1].

Актуалізується питання дослідження зв'язку і взаємозалежності між суб'єктивними характеристиками рівня та якості життя, матеріального становища окремих соціально-професійних груп і їх економічною поведінкою, з'ясування факторів, що впливають на зазначені зв'язки [2].

Внаслідок кризових явищ, економічно активне населення змушене братися за будь-яку роботу, збільшуючи таким чином розрив між бажаною (висококваліфікованою, добре оплачуваною роботою) і наявною (будь-яка

робота за будь-які гроші) [2].

Необхідний перехід до такої системи відносин власності, при якій у власників буде виникати з одного боку реальна мотивація до ефективного використання власності, а з іншого, відповідальність за використання власності перед суспільством [1].

Відновлення динаміки економічної системи (її функціонування і розвитку) можливо тільки в разі, коли будуть знайдені джерела формування соціально-економічної (відповідальної, трудової) активності людини в нових соціальних умовах.

В останні роки в науковій літературі присвячується багато уваги ролі людського фактора в економічному зростанні України (розвиток суспільства і людський капітал, розвиток економіки знань, економічна активність населення, продуктивна праця і його мотивація, зайнятість і її регулювання і т.п.) [3-5].

У зв'язку з наявністю достатньої кількості досліджень, присвячених вивченню власності, ми зосередили нашу увагу на системному дослідженні змісту власності.

Постановка задачі. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань: визначення теоретичних аспектів впливу форми власності на економічний розвиток суспільства і надання обґрунтувань, чому не можна ігнорувати соціальні аспекти активності населення. А також уточнимо, як сприймається категорія «власність» на рівні загальне, особливе і конкретне; чи працює вона на рівні теорії і практики.

Об'єктом є економічний розвиток суспільства.

Предмет: власність - фактор економічного розвитку суспільства.

Результати. Власність виконує системоутворюючу функцію, оскільки саме вона формує якісні характеристики соціально-економічних систем, соціальну структуру, особливості політико-владного устрою, забезпечуючи, таким чином, фундаментальні основи суспільного прогресу [6].

Філософи і економісти, аналізуючи відносини власності в людському суспільстві, прийшли до висновку, що категорія власності є однією з першої категорій, в якій людина почала осмислювати світ. Так, наприклад, економіст В.А. Розенберг, посилаючись на філософів Канта і Фіхте, визначає власність як умову людської свободи і пише про те, що люди є власниками спочатку самих себе [7].

Г.В. Гегель розглядає людину як особистість в нерозривному зв'язку з належною їй власністю. Власність будь-якої людини, громадянина є передумовою його волі, розвитку здібностей. Суспільні відносини власності формують феномен особистості. [8].

Таким чином, власність безпосередньо пов'язана з людиною, розуміється як суб'єкт, що чинить себе і світ, будучи для цього наділеним відповідними засобами. Без власності людина сама стає «річчю», об'єктом маніпулювання іншими суб'єктами. Власність є чимось олюдненим, в яке вкладено те, що робить людину особистістю. Звідси можна зробити висновок про те, що власність загальна (абсолютна) і вільна [9].

Сама по собі категорія власності щодо абстрактна, тому доповнюється категоріями "відносин" і "прав" власності. У загальному випадку власність пов'язується з речами (об'єктами власності), і зрозуміло, що власність не сама річ, а відносини з приводу об'єкта власності (майна, результатів інтелектуальної діяльності і т.д.). Будучи ж законодавчо врегульовані, відносини набувають форму права власності. Разом з тим, права власності визначаються і закріплюються не тільки державою, а й окремими соціальними механізмами (моральними нормами, традиціями та іншими "неписаними" правилами). Це дозволяє стверджувати, що коли природа власності об'єктивна, то відносини власності, особливо в несформованому інституційному середовищі, можуть бути суб'єктивними [10].

Власність, представляючи собою не тільки економічний феномен, а й правову категорію, стає як об'єктом, так і механізмом соціальної регуляції індивідуальної поведінки [11]. Таку ж думку проводить Дзугаев З.Х. [12].

Навряд чи правильним буде різке протиставлення юридичних і економічних сторін власності, оскільки вони діалектично взаємопов'язані між собою і при відповідних умовах переходять один в одного. По суті своїй власність виступає в якості інтегруючої, сполучної ланки економічних відносин [12].

Власність в собі спочатку несе свободу її володаря, свободу від втручання інших у взаємини власника зі своїми речами. З цієї економічної свободи виникають всі інші свободи. К. Ісупов називає власність основою соціального статусу особистості [13].

Свобода має величезну притягальну силу, її ідеали визначають соціальне, політичне, економічне і духовне життя суспільства і кожної людини зокрема [14]. Г.В. Гегель відзначав, що «перший вид свободи є той, який пізнаємо як власність» [15].

В основі поняття свободи лежать економічні відносини. Свобода відкриває можливості мислити і діяти в економіці самостійно, покладаючись на власний розум, совість і сили. Розвиток у індивіда усвідомлення значущості своєї автономності, своїх економічних прав і свобод, відіграє все більшу роль в суспільному прогресі [14].

Змінюються властивості власності, від утилітарності на ранніх стадіях розвитку – через матеріальність (як властивість власності вона виникла при натуральному господарстві) – потім до прибутковості (зайняла своє вирішальне місце в умовах ринку) – і нарешті, до креативності (з'явилася в період постеконічного суспільства) [16].

Власність є неодмінним, обов'язковим атрибутом соціальних відносин, тією необхідністю, яка визначає соціальні настрої людей. Відносини власності стосовно до соціальної поведінки конкретних індивідів і соціальних груп виконують регуляторну функцію [17].

О. Б. Павленко стверджує, що прихильники приватної власності висловлюються, що власність сприяє зміцненню стабільності в суспільстві і приборканню влади держави; моральне виправдання власності засновано на тому, що кожен має право на плоди своєї праці; власність є найдієвішим засобом створення багатства; власність підтримує в людині почуття особистої гідності і самоповаги. Так само автор акцентує увагу, що існують і противники приватної власності, які стверджують, що суспільна нерівність породжує суспільну напруженість; всім повинні надаватися рівні можливості володіти власністю, а багато власників не докладають жодних зусиль для придбання того, чим вони володіють; економічна активність, підхльостувана гонитвою за прибутком, веде до марнотратної конкуренції; власність розкладає особистість, заражаючи людину жадібністю [11].

Власність породжує впевненість в безпосередній причетності людини до конкретних речей і подій і тим самим прив'язує його до них міцними узами, спонукаючи при цьому системно й ефективно діяти заради збереження і раціонального використання предметів і об'єктів навколишнього світу. Або

навпаки, відчуження людей від власності, позбавлення їх можливості відчувати себе господарем породжують відторгнення, індиферентність, а часом і відкриту неприязнь до всього того що сприймається як не моє, чуже [16].

На соціальну активність індивідів впливає їх соціальне самопочуття: усвідомлення власної значущості, стійкі ціннісні орієнтації, приналежність до постійної соціальної групи, впевненість у завтрашньому дні тощо. Саме цих якостей часто не вистачає людям, які знаходяться в маргінальному стані і кількість яких в перехідних суспільствах досить велика. Рефлексія на суспільні процеси маргіналів, на відміну від інших людей, дещо відрізняється і має нібито два полюси. На одному – підвищена активність, показова емоційна (політична, соціальна) поведінка з метою доведення власної значущості в очах інших представників референтної групи, на іншому – соціальна пасивність, внаслідок впливу комплексу неповноцінності [18].

Встановлено, що приналежність до певної групи за матеріальним становищем досить добре прогнозує ймовірність різних типів економічної поведінки, отже, і стилів життя. При переході від соціально незахищених груп в високоприбуткові зростає значимість фактора ризикованої поведінки, особистого успіху, досягаємої мотивації в сфері праці [2].

У транзитивній економіці специфікація прав власності пов'язана не тільки з їх проголошенням, а й з наявністю або відсутністю економічного механізму їх реалізації. Недостатня визначеність прав власності призводить до широкому доступу до ресурсів різних економічних агентів, сприяє неефективному використанню ресурсів, а часто – їх втратам [10].

Д.Є. Сорокін виділяє три основні підходи до проблеми відносин власності [19]: суспільно-економічні відносини між людьми (класами і соціальними групами) з приводу присвоєння життєвих благ (засобів виробництва і вироблених продуктів); віднесення проблематики власності до області правовідносин; сукупність формальних і неформальних правил, що регламентують використання обмежених благ (ресурсів).

Особливо важливим є застосування міждисциплінарного підходу для вирішення прикладних завдань реформування відносин власності в періоди кардинальних соціально-економічних перетворень, тому недостатнє наукове обґрунтування цілей, напрямів, форм і методів трансформації відносин власності призводить до загострення соціально-економічних, політико-

правових, морально-ідеологічних, культурно-етичних та інших проблем розвитку суспільства [6].

Висновки

Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що відносини власності є одними з важливих факторів досягнення стійкої соціально-економічної рівноваги в суспільстві.

З загальнонаукових, філософських позицій власність виступає істотним і необхідним явищем, що визначає спосіб виробництва матеріальних благ і досягнення цінностей нематеріального характеру, генеруючи імпульси (потреби, інтереси, мотиви) суспільного прогресу.

Важливість категорії власності пов'язана з тим, що вона визначає тип соціально-економічної системи суспільства, завдяки своєму змісту і господарсько-правовій наповненості форм, прав і відносин.

Зміни, які відбуваються в Україні, торкнулися фундаментальних основ всього існування нашого суспільства: відносин власності, систему цінностей, інституціоналізм. Змінилася соціальна структура українського суспільства, з'явилися нові види і типи економічної поведінки населення, почала формуватися нова економічна культура, істотно змінилися як офіційні, так і неофіційні інститути суспільства [20].

Визначення поняття власність і виявлення чинників, які впливають на економічний розвиток суспільства, дає можливість, в подальшому, дати оцінку рівню впливу даних факторів.

Наступна стаття буде присвячена визначенню, через володіння якими ресурсами (матеріальними, фінансовими, інформаційними, інтелектуальними, статусними) людина відчуває себе вільним сьогодні. Якими б він хотів володіти ресурсами в майбутньому. Що заважає йому стати вільним.

Література

1. Дребот А.М. Социализация отношений собственности в условиях формирования социально-ориентированной экономики в Украине /А.М.Дребот// Вісник СевНТУ: сб. наук.пр. – 2013. – Вип.138. Серія: Економіка і фінанси. – С. 125–131.

2. Ноур А.М. Соціальне самопочуття та економічна поведінка населення України: вплив соціально-трудового статусу та нерівності за доходами /А.М.Ноур// Український соціум. – 2010. – № 1. (32). – С. 51–63.

3. Економіка України : стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К. : Ін-т економіки та прогнозування; Фенікс, 2003. – 1008 с.

4. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій : кол. наук. - аналіт. моногр. / За ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України; Держкомстат України, 2006. – 355 с.

5. Кваснюк Б. Конкурентоспроможність національної економіки / за ред. д-ра екон. наук Б.Є.Кваснюка. – К. : Фенікс, 2005. – 495 с.

6. Запша Г.М. Власність як загальнонаукова категорія та загальнолюдська цінність/ Г.М.Запша// Економіка. Управління. Інновації. [Електронний ресурс] // № 1. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_42.

7. Розенберг В.А. Научная собственность //Русская философия собственности XVIII – XX вв. Спб.,1993. С. 439 – 440.

8. Гегель Г.В. Философия права. Введение. – М., 1990.

9. Гошуляк В.В. Собственность как социально-экономическая категория [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.google.com.ua/url?url=http://www.economy.law-books.ru/1-1-10/4d-1-1-10.doc&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwiVvKim87DNAhWD2SwKHSgdDQk4PBAWCC4wBQ&usg=AFQjCNE51mEpMxbjpiVYis42JuWj_SRgrA.

10. Лопатинський Ю.М. Трансформація інституту власності/ Ю.М.Лопатинський// Збірник наукових праць. Економічні науки. –Чернівці: Книги. – XXI, 2010. – 424 с.

11. Павленко О. Б. Отношение к собственности как основа экономического поведения / О. Б. Павленко // Альманах современной науки и образования. – 2012. – № 12 (67) Ч. I. – С. 100 – 102.

12. Дзугаев З.Х. Собственность в системе производственных отношений/ З.Х.Дзугаев// Философия и общество. – 2010. – № 4. – С. 101 – 109.

13. Исупов К., Савкин И. Русская философия собственности (XVII-XX вв.). – СПб.: СП "Ганза", 1993. – 512 с.

14. Руденко І.І., Іщенко М.П. Соціальна варіативність феномену свободи в координатах економічного виміру / І.І.Руденко, М.П.Іщенко// Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Матеріали У1 Міжнародних читань філософсько-економічних читань(15-17 травня 2013 р.) Видавництво Університету банківської справи НБУ Львів, 2013.– С. 279–295.

15. Самсин А.И. Основы философии экономики. – М.: ЮНИТИ- ДАНА, 2003. – 271 с.

16. Каллагов Б.Р. Собственность как основная экономическая категория/ Б.Р.Калагов. Владикавказ : ВИУ, 2011. – 299 с.

17. Кирюхина М.В. Особенности социально-психологического отношения российского населения к собственности: диссертация кандидата психологических наук : 19.00.12. – Москва, 1999. – 131 с.

18. Матусевич В. Неконсистентний і маргінальний - два визначення одного статусу /В. Матусевич // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2009. – №2. – С.104 – 112.

19. Сорокин Д.Е. "Отношения собственности в системе социально-экономического неравенства (методологическая база)" Доклад на конференции [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://www.gorby.ru/activity/conference/show_562/view_24831/.

20. Jefremienko T.O. Social-economic Behaviour of Population under Institutional Changes (Ukrainian Experience) // Nierownosci spoleczne a wrost gospodarczy. Rzeszow, 2004. P. 67 – 77.

References

1. Drebot A.M. Sotsyalyzatsiia otnoshenyi sobstvennosti v uslovyiakh formyrovaniia sotsyalno-oryentirovannoi ekonomyky v Ukrainy /A.M.Drebot// Visnyk SevNTU: sb. nauk.pr. – 2013. – Впр.138. Seriia: Ekonomika i finansy. – S. 125–131.

2. Nour A.M. Sotsialne samopochuttia ta ekonomichna povedinka naselennia Ukrainy: vplyv sotsialno-trudovoho statusu ta nerivnosti za dokhodamy /A.M.Nour// Ukrainskyi sotsium. – 2010. – № 1. (32). – S. 51–63.

3. Ekonomika Ukrainy : stratehiia i polityka dovhostrokovoho rozvytku / Za red. akad. NAN Ukrainy V.M. Heitsia. – K. : In-t ekonomiky ta prohnozuvannia; Feniks, 2003. – 1008 s.

4. Liudskyi rozvytok v Ukraini: mozhlyvosti ta napriamy sotsialnykh investytsii : kol. nauk. - analit. monohr. / Za red. E. M. Libanovoi. – K. : In-t demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen NAN Ukrainy; Derzhkomstat Ukrainy, 2006. – 355 s.

5. Kvasniuk B. Konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky / za red. d-ra ekon. nauk B.Ie.Kvasniuka. – K. : Feniks, 2005. – 495 s.
6. Zapsha H.M. Vlasnist yak zahalnonaukova katehoriia ta zahalnoliudska tsinnist/ H.M.Zapsha// Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. [Elektronnyi resurs] // № 1. – 2014. – Rezhym dostupu do resursu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_42.
7. Rozenberh V.A. Nauchnaia sobstvennost //Russkaia fylosofiia sobstvennosti XVIII – XX vv. Spb.,1993. S. 439 – 440.
8. Hehel H.V. Fylosofiia prava. Vvedenye. – M., 1990.
9. Hoshuliak V.V. Sobstvennost kak sotsyalno-ekonomycheskaia katehoriia [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: http://www.google.com.ua/url?url=http://www.economy.law-books.ru/1-1-10/4d-1-1-10.doc&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwiVvKim87DNAhWD2SwKHSgdDQk4PBAWCC4wBQ&usg=AFQjCNE51mEpMxbjpiVYis42JuWj_SRgrA
10. Lopatynskiy Yu.M. Transformatsiia instytutu vlasnosti/ Yu.M.Lopatynskiy// Zbirnyk naukovykh prats. Ekonomichni nauky. –Chernivtsi: Knyhy. – KhKhI, 2010. – 424 s.
11. Pavlenko O. B. Otnoshenye k sobstvennosti kak osnova ekonomycheskoho povedeniya / O. B. Pavlenko // Almanakh sovremennoi nauky y obrazovaniya. – 2012. – № 12 (67) Ch. I. – S. 100 – 102.
12. Dzuhaev Z.Kh. Sobstvennost v systeme proyzvodstvennykh otnosheniy/ Z.Kh.Dzuhaev// Fylosofiia y obshchestvo. – 2010. – № 4. – S. 101 – 109.
13. Ysupov K., Savkyn Y. Russkaia fylosofiia sobstvennosti (XVII-XX vv.). – SPb.: SP "Hanza", 1993. – 512 s.
14. Rudenko I.I., Ishchenko M.P. Sotsialna variatyvnist fenomenu svobody v koordynatakh ekonomichnogo vymiru / I.I.Rudenko, M.P.Ishchenko// Filosofiia finansovoi tsyvilizatsii: liudyna u sviti hroshei: Materialy U1 Mizhnarodnykh chytan filosofsko-ekonomichnykh chytan(15-17 travnia 2013 r.) Vydavnytstvo Universytetu bankivskoi spravy NBU Lviv, 2013.– S. 279–295.
15. Samsyn A.Y. Osnovy fylosofiyy ekonomyky. – M.: YuNYTY- DANA, 2003. – 271 s.
16. Kallahov B.R. Sobstvennost kak osnovnaia ekonomycheskaia katehoriia/ B.R.Kalahov. Vladykavkaz : VYU, 2011. – 299 s.
17. Kyriukhyna M.V. Osobennosti sotsyalno-psykholohycheskoho otnosheniya rossiiskoho naseleniya k sobstvennosti: dySSERTatsiya kandydata psykholohycheskykh nauk : 19.00.12. – Moskva, 1999. – 131 s.
18. Matusyevych V. Nekonsystentnyi i marhinalnyi - dva vyznachennia odnogo statusu /V. Matusyevych // Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh. – 2009. – №2. – S.104 – 112.
19. Sorokyn D.E. "Otnosheniya sobstvennosti v systeme sotsyalno-ekonomycheskoho neravenstva (metodolohycheskaia baza)" Doklad na konferentsyy [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: http://www.gorby.ru/activity/conference/show_562/view_24831/.
20. Jefremienko T.O. Social-economic Behaviour of Population under Institutional Changes (Ukrainian Experience) // Nierownosci społeczne a wzrost gospodarczy. Rzeszow, 2004. P. 67 – 77.